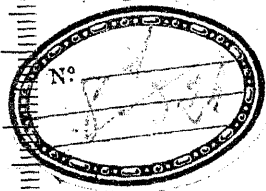

27a.T

40

A
21
321

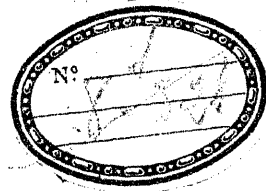
Ex libris Bibliotheca D. Galvrandi Albanelly

27a.T

40

A
21
321

1586151

Ex Bibliotheca D. Galvrandi Albanelli

128

T A B V L A *N. 9823^{sa}*
R H E T O R I C A E
C Y P R I A N I
S O A R I I,

Sacerdotis e Societate Iesu:

QVIBVS ACCESSERVNT DVO LIBRI
DE ARTE DICENDI:

*In quorum vno de Rhetorica natura et causis,
in altero vero de partibus copiose accu-
rateq; disputatur.*

Auctore Ludouico Carbone a Costaciaro, Acade-
mico Parthenio, & Sacrae Theologiae in Al-
mo Gymnasio Perusino olim pu-
blico professore.

C V M P R I V I L E G I O .

*N. del Collegio de
S. Tommaso
Grande da*

Missionis

Anglicana.

VENETIIS, M. D. LXXXIX.

Ex Officina Damiani Zenarij.

ESPP - 57

LVDOVICVS

CARBO

ELOQVENTIÆ STUDIO SIS S.

B eo vsque tem-
pore, quo Cypria-
ni Soarij Rhetori-
ca ad meas manus
peruenit ; id au-
tem fuit antequam

in hominum lucem exiret ; tale de ea
iudicium feci ; vt , si quando ede-
retur , maximam eloquentiæ studio-
fis vtilitatem esset allatura . Quam
meam de hoc libello sententiam , iam
re ipsa confirmatam esse video : cum
ab ijs , qui dicendi arte delectantur ,

non solum probetur, sed etiam quoti-
diano vsu teratur: & id iure quidem
optimo. Nam, & si multi huius ge-
neris extent libelli, quorum pene infi-
nitus est numerus: tamen, hunc vnum
ob doctrinæ integritatem, methodi
facilitatem, & breuitatem cum clari-
tate coniunctam, merito omnibus præ-
ferendum esse existimaui: cum ex Fa-
bio, M. Tullio, & Aristotele, opti-
mis dicendi magistris, non modo vni-
uersam doctrinam, verum etiam sin-
gula pene verba Cyprianus sumpse-
rit. Quo factum est, vt ego hunc po-
tissimum auctorem ad novos eloquen-
tiæ auditores informandos explican-
dum sæpius susceperim, atque alios ad
idem faciendum induxerim. Et quo-
niam eam semper studendi ac docen-
di rationem vsurpauit, vt quæ ab au-
ctoribus fusius dicuntur, ad summam
aliquam redigerem, vel in tabulas re-
ferem;

ferem; idem in hoc libello explican-
do, vt adolescentibus laborem minue-
rem, & ad eloquentiam comparan-
dam viam faciliorem, ac breuiorem
redderem, olim efficere curauit. Et, vt
hic meus labor non solum in utilita-
tem eorū, quos instituere solitus sum,
cedat, sed etiam omnibus eloquentiæ
perdiscendæ cupidis, commoditati sit;
volui, multis amicis ad id faciendum
hortantibus, collectas ex Cypriani rhe-
torica tabellas in lucem dare: quibus
duos de Arte dicēdi libros, locupletis-
sima eorū, quæ auctor de natura, caus-
sis, & partibus eloquentiæ docet, com-
mentaria, adieci: in quorum altero
eloquentiæ causæ; in altero vero par-
tes, copiose subtiliterque explicantur:
quos decem alij eadem ratione cōscri-
pti libri, aliquando sequuntur: in qui-
bus conficiendis dies noctesque desu-
do. Et quamuis has meas lucubrati-
o-

nes omnibus studiosis adolescentibus commoditati fore percipiam: tamen eorum priuatim causa eas foras dare volui, qui scholas Patrum e Societate Iesu frequentant; in quibus Cypriani rhetorica explicari solet. Nam, cum in ijsdem scholis ego etiam institutus fuerim, mearum partium esse semper existimaui, non solum pium erga meos preceptores studium patefacere, quod hactenus, cum sese mihi occasio obtulit, semper feci, atque dum viuam voce, & scriptis faciam; verum ijs etiam prodesse, qui eundem tenerent, quem ego tenui meorum studiorum cursum. Quare, non possum, non improbare quorundam hominum mentem; qui cum in eadem officina bonis literis informati fuerint, nullam animi grati-
significationem erga optimos preceptores præbent: immo, ut aliquid sapere videantur, eorum docendi rationem non

laudant:

laudant: ut omittam eos, qui malevolentia moti, etiam reprehendendam putant. Quod dum faciunt, se parum pios esse profecto ostendunt, cum ab optimis bonarum literarum & morum magistris, pueros bonæ institutionis cupidos, retrahant. At vero ego ita sentio, & omnes honesti, & docti viri mecum sentiunt, inter alia singularia Dei Opt. Max. beneficia in Remp. Christianam hoc nostro seculo collata, hoc ponendum esse, quod Societatem Iesu, non solum ad rem Christianam conseruandam, defendendam, & amplificandam, sed etiam ad pueros vera pietate, honestis moribus, bonisq; literis ex instituto, instituendos, extare voluerit: ex qua honesta, & laudabili prouincia quantum vniuersus fere terrarum orbis utilitatis capiat, nullius oratione plene explicari posse existimo: quam meam existimationem, ij veram esse fa-

terentur, qui prædictæ Societatis pro-
gressum & res gestas, de quibus lon-
gissima scribi posset historia, perspe-
ctas haberēt. Et, vt de recta puerorum
institutione, ad reprimendam quorum
dam hominum petulātiā, aliquid di-
cam, Primum, eiusmodi in horum Pa-
trum scholis adhibentur magistri, qui
non solum humanioribus literis, sed
etiam ceteris bonis disciplinis sunt or-
nati: quarum disciplinarum cognitio,
quantum, vel ad ipsa Grammaticæ præ-
cepta facilius tradenda, ne dicam ad
Tullium, Cæsarem, Virgilium, & alios
eiusdem ordinis auctores rectius expli-
candos conferat, quiuis, etiam vix lite-
ris tinctus, intelligeret: cuiusmodi ma-
gistros non vbique facile reperires.
Tacebo hic vitæ integritatem: de dili-
gentia in docēdo nihil dicam: cupidi-
tatem progressus eorum quos docent,
silentio inuoluam: quæ omnia in ijs,
qui

qui solum quæstus causa docēdi pro-
uinciam suscipiunt, haud facile inue-
nires. Quare, qui suos filios ad ho-
rum Patrum collegia erudiendos mit-
tunt, ij, quæ in bonis puerorum præ-
ceptoribus desiderantur partes, eas in-
ueniunt omnes; docendi nimirum fa-
cultatem, diligentiam, & vitæ candorem.
Maxima deinde in his scholis ad-
hibetur cura, in bonis & honestis au-
ctoribus eligēdis, quos magistri expli-
cent, & pueri sibi parent, & paratos le-
gant: ne qua minus vtili, aut parū ho-
nesta lectione, vel tempus inutiliter te-
rant, vel animū aliquo pacto inficiant.
Sunt præterea in horum Patrum colle-
gijs diuersæ classes, diuersis puerorum
ordinibus accommodatæ; vt ita qua-
si per gradus ad grauiores lectiones
ascendant. In vna, prima Grammatices
rudimenta traduntur: in alia, qui ma-
iores in re Grammatica progressiones
fecerunt,

fecerunt, instituuntur: in alia, qui Grammaticos canones probe norunt, humanioribus literis Græcis, & Latinis imbuuntur: in alia denique artis bene dicendi præcepta explicantur. In his itaque scholis, non vnus omnia, & omnes, vt in alijs fere omnibus ludis fieri solet, sed plures plura, & vnius ordinis discipulos docent. Ad hæc, in qualibet classe singulis diebus lectiones discipulorum ingenijs accommodatæ explicantur, & explicatæ repetuntur, & repetitarum rationes diligenter requiruntur: ita vt eorum, quæ ad rectam auctorum explanationem, ad Grammatica, latinæque linguæ obseruationem pertinent, prætermittatur nihil. Non fiunt in his scholis longæ studiorum intermissiones, nec vllæ sine magna necessitate vacationes. Nam, cum hoc docendi munus reip. maxime necessarium, pietatis ergo hi docti religiosiq;

Patres

Patres susceperint, illud non facile prætermittunt, ne cessando se eo maximo fructu priuent, quem docendo se capere posse sciunt. Et cum nolim hoc loco hac de re longiorem habere sermonem, omitto priuatas singularum classium, & publicas totius collegij ad puerorum animos honesta æmulatione excitandos, & acuendos exercitationes: omitto priuatam magistrorum in eos, qui maiores progressus facere student diligentiam, & operam: omitto Præfecti studiorum vigilantiam in classibus visendis, ne quæ ad meliorem maioremq; discipulorum institutionem communi consilio statuta sunt, prætermittantur: omitto priuatas Academias, & Congregationes, in quibus Christiani mores cum bonis literis, priuatis institutionibus, cōiunguntur: omitto denique multa alia, etiam ijs, quæ dixi multo maiora, quæ si ij

icirent

scirent, qui ignorant, & qui sciūt per-
penderent, qui horum Patrum hone-
stos, pios, rei que pub. maxime vtilis
conatus non probaret, laudaret, ac fo-
ueret, reperiretur nemo. Quare, qui
his bonarum artium, & morum insti-
tutoribus se totos formandos tradunt,
qui eorum diligentia respondet, qui
eorum admonitionibus obediunt, bre-
ui temporis spatio, & docti, & pij euadunt:
quod si qui non euadunt, ij non
magistrorum, sed suam accusent ne-
gligentiam. Et, vt aliquando conclu-
dam, ad eos reuertor adolescētes, qui-
bus priuato Dei beneficio contigit, vt
eiusmodi, de quibus scripsi, habuerint
præceptores, eosq; moneo, vt de tanto
munere præpotenti Deo gratias quam
maximas agant: cum nihil possit pue-
ro honesta studia & pietatē colere vo-
lenti, cōmodius accidere, quā si opti-
mum nactus fuerit institutorem: ita vt

cum

cum Propheta dicere queat: Funes ce-
ciderunt mihi in præclaris: & vt er-
ga suos præceptores grato sint animo:
cum nullus vnquam discipulus, qui
in suos magistros extiterit ingratus,
quod multis confirmari posset exem-
plis, in literis & moribus profecerit.
Id, ij profecto facerent, qui eis,
veluti parentibus, vllam parem gra-
tiam se nunquam referre posse intelli-
gerent. Illud etiam eos monuerim, vt
suos spirituales Patres, vbi ipsi recte
instituti fuerint, in iuuandis, & insti-
tuendis alijs, imitari velint; cum hoc
sit opus quoddam plane diuinum, &
reip. maxime necessarium: quod nos,
quantum Deus Opt. Max. concedit,
efficere in dies conamur: ac proinde
hos nostros, & si leues labores, primū
in Dei gloriam, deinde in vestram vti-
litatem, studiosi adolescentes, edere
voluimus. Cum illud vere ac sapien-

ter

ter a M. Tullio dictum fuisse existime-
 mus, Nullum maius, meliusve munus
 reip. afferre nos posse, quam cum do-
 cemus, ac erudimus iuventutem.
 Quod si hos duos de arte dicendi li-
 bros vobis gratos accidisse cognoue-
 ro, omnes contendam neruos, vt intra
 paucos dies, de inuentione oratoria &
 dialectica opusculū non pēnitendum,
 in lucem veniat. Valete.

Gratiæ

Gratiæ Marię Gratij extenuati Philomathi,
 in Rhetoricam, Epigramma.

LC MEN A geniti quisquis mirare la-
 bores,

Et cecidisse vna tot fera mōstra manu:
 Desine; maiōres superat facundia
 casus,

Vtq; libet, Stygias itq; , reditq; vias;

Tu quoque monstra animi poteris, Nemeęq; leones,
 Et Diomedęos sternere victor equos;

Tu quoq; , si, quidquid telorū CARBO ministrat,
 Arripies, domitum vel Phlegethonta dabis.

Eiusdem Ode.

RVIS frugiferum dare
 Suetum fertilibus semen, in aridum

Quæ tete Eloquij solum
 Promouit species? Sed nec in aridi

Versaris facie soli,

CARBO, nec leuimum lusus imagine

Rerum, ad flexanimam stylo

Suadela[m] faciles vndique agis vias:

Namq; ille æthereæ Parens

Aulæ (quæ Superum larga benignitas)

Effusas gremio dedit

Celesti omnigena diuitias manu.

Fama est progenicem malis

Humanam grauius sollicitam, & fera

Passim

Passim Quadrupedum fæne
Discerptam querulis Numina vocibus
Appellasse regentia.
Terras : Iapeto quin etiam satus
Audaci subijt polum.
Nisu : & cælituum concilio catus
Assistens miseris opem.
Aerumnis petijt : Mollia Iuppiter
Tactus viscera , lacrimis
Turgentes oculos impiger ad Genus
Humanum tulit , ac pius
Alto Mercurium misit ab Aethere.
Hic tractus celeri secans
Plumam nubiuagos , hospes in exteris
Tandem suscipitur plagis .
Susceptum varij terrigenum Chori
Circumstant ; faciem , pedes
Mirantur taciti , verbaq; dulcius
Hyblæ melle fluentia.
Hic ille Eloquij prompsit ab vberè
Cornu diuitias ; manu
Partitusq; benigna , docili fuit
Vt quisque ingenio , modos
Diuino similes pectore protulit .
His tuti rabidos procul
Rictus quadrupedum arcebitis , & , male
Monstrorum ore voracium
Compresso , faciles astra subibitis .

Tabulæ

Tabulæ Libri Primi

RHETORICÆ

CYPRIANI

SOARII,

Sacerdotis e Societate Iesu .

Quid sit Rhetorica , quod eius officium , & finis .
Caput Primum .

	}	DEFINITIO, Est ars, vel doctrina bene dicendi.
Quid sit ars.		Ars est, quæ constat quibusdam rebus, id est præceptis, cognitis, quæ vnum finem spectant, & nunquam fallunt.
Quomodo facta sit ars.		Cum alij temere, alij callidius dicant, potuerunt notari ea, quibus alij melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.
Quid sit bene dicere.	}	Est optimis sententijs, Verbisque lectissimis dicere.
Officium, est apposite dicere ad persuadendum.		Officium, est apposite dicere ad persuadendum.
Finis, est persuadere dictione.		Finis, est persuadere dictione.

†

De digni-

De dignitate & utilitate eloquentia. Cap. II.

Eloquen- tia est.	Digna,	QVI A semper floruit & domi- nata est in omni libero populo.
		Quia nihil est iucundius, auditu oratione, ornata verbis, & senten- tijs.
Vtilis, quia	Digna,	Quia nihil est tam magnificum, ac potens, quam animos hominum ora- tione conuertere.
		Cõsilia maximis de rebus explicat, Languentes animos excitat, Effrenatos coercet, & cupiditatem frangit, Hortat ad virtutẽ, reuocat a vitijs, Laudat bonos, vituperat malos, & consolatur mœstos.
		Et quo maior est eius vis, ne quis ea abuta- tur, eo magis est cum probitate coniungenda.

De materia Rhetorica. Cap. III.

Artis mate- ria.	Par- tes	EST ea, in qua omnis ars versatur: vt me- dicinæ morbi, & vulnera.
		Quæ in omni arte est terminata, excepta dia- lectica & rhetorica, quæ nullis terminis septæ tenentur.
		Quare, materia rhetoricæ sunt omnia, quæ in disputationem cadere possunt, & quæuis quæ- stio ad dicendum proposita.

De quaestione. Cap. IIII.

Quæstio.	}	ALTERA, quæ dicitur infini- ta, propositum: græce, thesiv; cum aliquid generatim queritur: vt, an philoso-

Est du- plex.	}	philosophia sit perdiscenda.
		Altera finita, quæ controuersia, late, dicatur; græ- ce, hypothesis, cum quaestio contra- hitur ad
Proposi- ti, duo sunt ge- nera.	}	Personas, loca tempora, & ne- gocia: vt An Socrates fuerit iure dam- natus ab Athe- nienfibus.
		Alterum cognitionis, cuius finis est sciẽtia: vt, an Sol sit maior terra.
Causa- rũ tria sũt gẽna:	}	Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum vt, quibus of- ficijs amicitia sit colenda.
		Quæ transferuntur et ad causas.
		Iudicij, Deliberationis, Exornationis, siue laudationis.

De exornatione, deliberatione, & iudicio. Cap. V.

Par- tes	}	Exor- natio- nis.	Laus, & Vitupe- ratio.	Tempus.	Præsens. Preteri- tum.	honestas, Turpitu- do.	Mors. Mortis.	Delecta- tio.
		Delibe- ratio- nis.	Suasio, Dissua- sio.	Tempus.	Futu- rum.	Vtilitas, Detrimẽ- tum.	Spes, reformatio.	
		Iudicij	Accu- satio, Defen- sio.	Tempus.	Præte- ritum.	Punitio, Impuni- tas.	Mors. Mortis.	Scuitia, Clemen- tia.

Quomodo hypothesis, ad thesiv reuocanda sit. Cap. VI.

CONSULTATIO, idest quaestio infinita, est quasi
pars causæ, idest quaestionis finitæ; quia in ea continetur.
Quo fit, vt quod vniuersa totas causas sepe contineat: †
† 2 An

† *Vt ec-* { An Aristotelis philosophia sit perdiscenda,
ce: qua- { continet hanc,
stio hac { An philosophia sit perdiscenda, quæ est in-
finita, { finita.

Vnde id, de quo est tota quæstio traducendum est ad per-
 perpetuam seu infinitam quæstionem:

Nisi cū de vero ambigitur, quod coniectura quæri solet.

Finitare { Orationes, quæ latissime vagantur sunt or-
uocatur { nationes:
adinfini- { Et quæ de vniuerso genere dicuntur, valent
tā: quia { ad iudicium ferendum de singulis:
 { Et quæ de vniuerso genere probantur, de par-
 { te etiam probari necesse est.

Vnde excellens orator, semper, cū potest, con-
 trouersiam a personis & temporibus auocat.

De partibus Rhetorica. Cap. VII.

I N V E N T I O, quæ est excogitatio rerū
 verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem pro-
 babilem reddant.

Dispositio, est rerum inuentarum in ordi-
 nem distributio.

Elocutio, est idoneorum verborum ad senten-
 tiarum inuentionem accommodatio.

Eloquen- { Memoria, est firma animi, rerū ac verborum,
ria par- { ad inuentionem perceptio.
tes sunt {

quæque: { Pronunciatio, est ex rerū & verborum digni-
 { tate corporis & vocis moderatio.

Iudicium non est sexta pars, (Inuenire,
 sed tribus primis est permixtū: { Disponere,
 quia non inuenit, qui non iudicet. { Eloqui,
 { Memoria cō-
 { plecti,

Sunt ergo quinque oratoris
 opera: { Pronuncia-
 { re.

Quibus

Quibus rebus eloquentia comparetur. Cap. VIII.

Quattuor re- { Natura, idest donis a natura
 bus. { tributis.
 { Arte, idest præceptis.
 { Exercitatione,
 { Imitatione,

Eloquen-
tia com-
paratur.

Natura { Animi, celeres mo-
 præstat { tus, ad { Inueniendum,
 Ex parte { Latera firma, { Explicandum,
 { Canoram vocem, { Exornandum, &
 { Solutam linguam, { memoriæ mā-
 { Oris & totius corporis { dandum aptos.
 { conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici ac limari pnt.
 Vnde, si quis his donis non sit ita instructus;
 tamen dicendi studium nō spernat: cum etiam
 in repræstantissima mediocritas honori sit.

De Arte. Cap. IX.

A R S orta est ex animaduersione naturæ, id
 est eloquentiæ naturalis. Quare, non eloquen-
 tia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est.

Ars sola non efficit eloquentem: quia cū om-
 nes artem habere possint, omnes possent esse
 eloquentes, quod non ita est.

Vnde or-
ta sit
ars, &
quid effi-
ciat.

Ars ergo { Monet, quo oīa sint referenda,
 pfcit, quæ { quæ ad finem faciunt.
 sunt a na- { Indicat an recta sint, { Natura,
 tura, dum { quæ habentur a { Studio,
 { Efficit ne fortuito di- { Exerci-
 { camus, & vt semper pa- { tatione,
 { rati simus. {
 { Est itaq; ars certior dux, quam
 natura,

Exercitationis { **EFFECTVS**, perficit, & conferuat, quæ ars expoliuit in natura.
 Utilitas, sine ea nihil est egregium, nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.
 Rō, siue modus: { 1 Sumatur causa tractanda similis eorū, quæ ad oratorem deferuntur.
 2 Non dicatur ex templo: quia peruersè dicendo, discitur peruersè dicere.
 3 Sumatur igitur spatium ad cogitandum, vt accuratius dicatur.
 4 Sed præstat scribere, cum stylus sit optimus dicendi effector.
 Est autem Exercitatio triplex { Alia orationis,
 Alia actionis,
 Alia memoriæ.

Imitationis { **UTILITAS**, quia sine ea nemo satis proficere potest,
 Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur.
 Rō, siue modus: { Quæ sunt in eo summa diligenter prosequamur.
 Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebro de magnis rebus scribant, & dicant.
 Imitatio est duplex { Altera orationis, de qua dictum est;
 Altera actionis, qua omnis deformitas in agendo remouetur.

Oratoris vera sunt duo: { **PRIMUM**, inuenire ea, quæ valeant ad fidem faciendā: quæ speciatim fit in proposito.
 Alterum modo { Molestia, demalo { Præsenti.
 vere amplificando, quod fit in causis: { Metus, { Imminētī
 Motus autē quattuor sunt species. { Voluptas, de bono { Præsenti.
 { Cupiditas. { Venturo.
 Est itaq; { Molestia, opinio recens præsentis mali.
 { Voluptas, opinio recens præsentis boni.
 { Metus, opinio impendentis mali.
 { Cupiditas, opinio venturi boni.
 { Opinio autem, est imbecilla assensio.

Quid sit { **INVENTIO**, est excogitatio argumenti, Argumentum, est probabile inuentum ad faciendam fidem.
 Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.
 Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est fusior, quā apud dialecticos.
 Argumenta sumuntur ex locis.
 Locus, est argumenti sedes: seu nota, qua indicatur, qd in rebus perurſigare debeamus.

Argumenta { **IN** eo ipſo de quo agitur, & ideo inſita dicuntur: vt ſi probes eloquentiā eſſe expetendam, quia eſt ars bene dicēdi.

T A B V L Æ

Extrinsicus assumuntur, quæ remota vocantur: vt si idem probes, quia Aristoteles id dixit.

De numero locorum. Cap. XV.

Loci,	Intrinsici, sūt sexdecim:	A definitione, Partium enumeratione, Notatione, Coniugatis, Genere, & forma, Similitudine, & dissimilitudine	A contrarijs, Adiunctis, Antecedentibus, Consequentibus, Repugnantibus, Causis, & effectis:	A cōparatione	Maiorū, Minorū, Parium.
		Extrinsici, sūt sex.	Præiudicia, Fama, Tormenta,		

De Definitione. Cap. XVI.

Definitio	Quid sit.	Est oratio, quæ id, quod definitur explicat quid sit: vt ista oratio: Doctrina benedicendi, quæ explicat, quid sit rhetorica.
		1 Inuenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & alijs rebus: vt doctrina, vel ars, in definitione rhetoricæ.
Quo fiat.	2	Inuenitur aliquid, quo, id quod definitur ab alijs differt; vt est, bene dicere, in allata definitione.
		3 Latius definit orator, quam dialecticus; & verbis non solum proprijs, sed etiam translatis.

Est au-

LIBRI PRIMI.

Est autem definitio oratori necessaria: quia sepe explicanda est res, de qua quæritur.

Argumentū a definitione hoc mō ducitur.

Si vis probare ius ciuile esse vtile, ipsum definias hoc modo: Ius ciuile est cognitio æquitatis: At cognitio æquitatis est utilis: igitur & ius ciuile.

De partium distributione. Cap. XVII.

PARTIVM distributio est, cum aliquod genus, siue totum in suas partes distribuitur: vt virtus, siue honestum, in quattuor partes. i. in iust. prud. fort. & temper.

In argumento a partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ita vt nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem, diceres, calliditas, non est iustitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia, igitur nec virtus.

De Notatione. Cap. XVIII.

NOTATIO, seu etymologia verborum originem inquit.

Ea sæpe oratores, & poetæ vtuntur: hoc modo: Consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De Coniugatis. Cap. XIX.

CONIUGATA dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem: vt sunt, quæ orta ab vno varie commutantur: vt sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cum esset causa consularis, & senatoria, opus erat auxilio consulis & senatoris. Item, pietas laudanda; igitur, & qui pie agit.

De ge-

De Genere, & forma. Cap. XX,

Quid sit { GENVS est, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas, aut plures continet partes.
Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: vt, virtus est genus, partes, sunt prudentia, &c. vnde
Forma, est pars generi subiecta.
A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione consistit, igitur & prudentiæ laus in actione consistit.
A forma, quod iustitia est, vtique virtus est.

De Similitudine, & dissimilitudine. Cap. XXI.

Similitudo { E s t r quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.
Ab ea sumitur argumentum hoc modo: Vt morbo affecti cibi saauitatem non sentiunt; ita auari gustum laudis non habent.
Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc modo: si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum spectare debent.

De Contrarijs. Cap. XXII.

Contrariorum { Aduersa, quæ inter se maxime distant: vt. } *Argm.* { BELLVM, pax. } Bellū est perniciosum, igitur pax experenda. Virtus sequenda, igitur vitium fugiendum. Pri-

quatuor sunt genera.

Priuantia sunt, habitus, & eius priuantio: vt	} Vita, & mors.	} <i>Argm.</i>	} Non sunt virores mortis, Qui vitā non restituant, si possint.
Quæ inter se cōferunt, seu relata; vt	} Datū, acceptum,	} <i>Argm.</i>	} Si in accepto est laus, erit etiam in dato. Si discere est honestū, ergo & docere.
Negantia, quorū vnū negat alterum.	} Hoc non est.	} <i>Argm.</i>	} Est probus, quare non est improbus.

De Adiunctis. Cap. XXIII.

Adiuncta { Sunt ea, quæ cum re sunt cōiuncta: vt } Tempus, locus, apparatus, colloquia, rubor, pallor, &c.
} Aīo, vt virtus, vitia. Corpore, vt pulchritudo, deformitas &c.
} Latissime patent: quæ sumuntur ab }
} Argumentum. Vesperis visus est cum gladio stipatus, &c. ergo occidit. Est incredibili virtute constantia, & grauitate præditus, igitur fœdera non rupit.

De antecedentibus, & consequentibus. Cap. XXIII.

ANTECEDENTIA sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreant: in quo ab adiun-

adiunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessario consequuntur: vt dies est, igitur ortus est Sol: luculentam accepisse plagam, declarat cicatrix.

De Repugnantibus. Cap. XXV.

REPUGNANTIA, neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione a contrarijs, & dissimilibus discernuntur: vt amare, nocere, & lædere repugnant.

Argum. amat illum, igitur non insectatur conuicijs, non lædit.

De Causis. Cap. XXVI.

Causa. { EST, quæ sua vi efficit id, cuius est causa: vt ignis, ardoris: cruditas, morbi.

Finalis, cuius gratia fit aliquid: vt hominis beata vita.

Arg. homo est factus ad contemplantum, ergo non ad partum.

Efficiens, a qua aliquid est: Sol diem efficit.

Arg. senectus caret poculis, quare & temulentia.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab alijs distinguitur. Arg. Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem beatæ vitæ aspiret.

Materia est, ex qua, & in qua res sunt: vt Itaræ æs. Argum. Corpus est mortale, ergo ab eo animus est seuocandus.

Est quadruplex:

De

De Effectis. Cap. XXVII.

SUNT ca, quæ orta sunt de causis: vt dies a Sole.

Sunt numero totidem, quot causarum genera, cum quævis causa suam habeat effectum.

Cognoscuntur per suas causas: quoniam quælibet causa suum ostendit effectum: vt bellum est effectus pacis, quæ est finis belli: dies, Solis; homo corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Virtus parit laudem, ergo sequenda; voluptas infamiam gignit igitur fugienda.

Effecta,

De Comparatione. Cap. XXVIII.

A comparatione maiorum: si non conuenit maius, neque minus conueniet. Vt clari ciues Saturnini & aliorum sanguine non se contaminarunt, immo honestarunt, igitur nec is, qui Catinam, qui fuit ciuium interfector, occiderit.

Minorum: si quod minus videtur conuenire, conueniet etiam id, quod magis: Vt, surgunt de nocte latrones, vt homines iugulent, tu, vt te ipsum serues non expergiseris?

Parium, qui locus nec elationem, nec submissionem habet: vt

Non licuit Mamertinis fœderatis imperare nauim, ergo nec Tauromitanis fœderatis imperare licebit.

De argumentis remotis. Cap. XXIX.

REMOTA, siue assumpta dicuntur siue arte, non quod siue arte tractentur, sed quod ea non parit oratoris ars.

Hic locus tractatur tripliciter.

Que

Argu-
menta.

Quæ Cicero nomine testimonij complectitur: sed Quinct. diuisit in præiudicia testes, &c.

Quæ, vt ex se arte carent, ita eloquentiæ viribus sæpe alleuanda, & refellenda sunt.

Olim oratores cum causas in iudicijs agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc, iudicijs ad lreconsultos translatis, cognoscenda sunt, ad oratorum scripta intelligenda.

De Præiudicijs & testibus. Cap. XXX.

Præiudicio
rū vis om-
nis tribus
generibus
cōtinetur.

REBUS, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicata, quæ exempla rectius dicuntur.

Iudicijs, ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est: vt in Miloniana.

Aut, cum de eadem causa est pronuntiatum.

Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: vt patet in orat. pro Flacco.

Nunc iudiciorum mutata ratio, facit, vt ne is labor sit necessarius.

De testi-
bus

De vsu & vtilitate locorum. Cap. XXXI.

QUI vult in dicendo excellere, habeat locos paratos, & expeditos.

Vbi res ad dicendum proponitur, inspiciendi sunt diligenter omnes loci, vnde argumenta sumuntur.

Quæ ei facile occurrent, qui locos cogitatione seperit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

Qui

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

HAC argumentorum copia nõ est imprudenter vten- dum; & non solum inuenienda, sed etiam iudicanda sunt.

Siquidem nõ semper, nec in omnibus causis, ex iisdem argumentorum momenta sunt.

Vnde, leuia, aliena, & inutilia resecanda sunt: habeatur igitur cum iudicio selectus.

Et quia iisdem loci valent ad faciendam fidem, & motū & non facile, quæ ad mouendum affectus conferunt, cognoscuntur, de affectibus mouendis dicendum est.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

MAXIMA vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliet in dicendo fidem.

Quæ verborum & rerum genere fit: de verbis dicitur cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: a definitionibus conglobatis, a consequentium frequentatione, &c.

De locis vnde sumuntur amplificationes a cap. XXXIIII. ad XL.

A definitionibus conglobatis, cum aliquid varijs modis definitur: vt, historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, & magistra vite.

A consequentium frequentatione, cū plura consequentia conglobantur.

A contrariarum rerum conflictione: vt, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudētissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigi-
lantibus.

Ampli-
ficatio.

A diffi.

nas sa-
mūtur,

A dissimilium & inter se pugnantium rerum
confictione: vt in 2. Phil. O tecta ipsa mise-
ra, &c. Eundem lederes & laudares, & virum
optimum, & hominem improbum esse diceres.

A causis conglobatis, & his, quæ sunt orta
de causis, cum multæ causæ, & multa effecta
conglobantur.

A similitudine, & exemplo, cum multa simi-
lia frequentantur, & exempla conglobantur.

Quæ sunt ad amplificandum adhibenda.

Cap. XL.

Si causa
patitur
adhiben-
tur ma-
gna, quo
vñ alia
sunt ma-
gna.

Natura, vt { **D I V I N A**, cœlestia:
Quæ habent causas occultas,
Quæ sunt admirabilia in terris.

Vsu hominum: vt sunt { Profunt,
ea, quæ vel multum } hoibus. †

† { caritate } Deum, { Dicitur pro his } Retinēdis,
erga { Parētes, } Amittis,
Patriā. } Periculo
Amore } Fratres, } amittēdi.
erga { cōiuges, }
Liberos }
Honestate virtutis, { Iustitiæ,
& maxime } Liberalitatis.

Quid in amplificatione seruandum.

Cap. XLI.

I N amplificatione nihil nimis enucleādum
est: minuta est enim omnis diligentia: hic au-
tem locus grandia requirit:

Vnde iudicio est opus, vt videamus quo ge-
nere quaque in causā vtamur augendi. †

Admi-

In exorna-
tione tra-
ctantur lo-
ci, qui { Admiracionem,
Expectacionem, & } moueant.
voluptatem. }
† Vnde, { In delibe-
ratione. } Bonorum, & } enumeraciones.
Malorum }
Vbi exempla plurimum valent.
In iudicijs, { Accusatore, quæ ad iracundiam,
ab } Reo, quæ ad miserationē pertinet.
Sed interdum ille ad misericordiā,
hic ad iracundiam mouet.

*Cur quadam inuentionis præcepta ad causarum
genera dentur accommodata; & de
dignitate exornationis.*

Cap. 42.

E R si ex supra dictis locis omnis ad omnem
orationem manat inuentio:
Tamen facilitatis causa seorsim præcepta de
singulis generibus dantur.
Est latum & spatiosum, quod non solum ad
homines laudandos, sed etiam animalia, & ani-
ma carentia adhibeatur.
Nullum est genus hoc vberius ad dicendum,
aut quod vtilius ciuitatibus esse possit.
Genus
exorna-
tionis. { Conficitur hoc genus magis ad motus ani-
mi leniter tractandos, quam ad fidem facien-
dam. Proprium enim laudis est res amplificare,
& ornare.

{ Ante } Patria, } { Rōdit eorū virtuti.
vitam, } Parētibus, } si } Nobilitauit genus
a } Maiorib⁹. } suis factis.
Huc pertinent oracula, responsa,
& signa, quæ futuram claritatem
cap. 43. { indicarunt.

†† Exter-

Inui- ta a bonis cap. 44.	Exter- nis, vt sunt	Si	Educatio, Opes, di- uitiæ, Potentia, ppinqui, Gratia, &c.	Habit, bene vsus fit, non superbe, &c. Nō habuit, pa- tienter tulit, vel amisit.
			Forma, quæ præcipue laudat, cum sit virtutis signum.	
	Corpo- ris, vt sunt, cap. 45.	Virtus cogni- tionis: vt	Elo-	Viribus, Valetudi- ne, &c.
Huc p̄tinent studia oīum bonarū artū.				
Animi, seu a vir- tute; q̄, vel est cap. 45.	Actio- nis, cu- ius par- tes sunt cap. 46.	Religio in Deum, Pietas in parentes, Fides in re- b ^o creditis Lenitas, a- micitia. labores, & pericula cū ratione suscipit. Temperātia, quæ li- bidines frenat. Verecundia, quæ est virtutum custos.		

Lau-
datio
nis lo-
ci.

Sumit laus a lo- co vir- tutis, cap. 47.	Si	Sicuique virtuti propria laus a pro- prio officio & munere sumpta, tribua- tur. Si res gestæ laboriosæ, cum periculo sine spē præmij, & aliorum causā sum- ptæ laudentur. Si aduersi casus patienter & sapien- ter tollerati. Si suman- tur laudā- da, q̄ sint.	Novitate magna, Magnitudine præstantia, Genere ipso singularia: Si cum alijs præstantibus viris fiat comparatio. Genus ipsum mortis, & Quæ mor- tē consecu- ta sunt: vt
		Abi- tur laudā- da, q̄ sint.	Habiti honores, Decreta virtutis præmia, Res gestæ hominum iudi- cio comprobatae, Filiorum institutio, artū inuentio, & instituta.

De laude urbium. Cap. XLIX.

Laudatur vrbes, a	{	Conditoribus, Vetustate, Viris illustribus, & eorum gestis. A situ & munitione.
----------------------	---	--

De Deliberatione. Cap. L.

P R A E C E P T A de exornatione tradita con-
ferunt etiam ad sententiam dicendam: quia quæ
laudantur, suaderi solent.
In deliberando finis est dignitas, ad quem om-
nia referuntur in consilio dando.

In suadendo, & dissuadēdo tria spectanda sunt. { Quid sit, de quo deliberetur. Qui sint, qui deliberent. Qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

De re, { A V T certū est posse fieri: { Tempore, & & tūc potest esse dubium de { Modo. Aut incertum, { Etiam si fieri possit, non de- bere. & tunc solemus prius ostendere { Deinde, non posse fieri. *In suadendo tres sūt partes.* { 1 Fieri posse, & facile: quia difficilia sunt perinde ac si fieri non possent. { 2 Esse honestum. { 3 Esse vitile, vbi etiam magnitudo demonstratur, in qua etiam necessitas apparet.

De his, qui deliberant. Cap. LII.

† *In* { D I V E R S I sunt deliberantium animi, siue plures, siue singuli deliberent; quia † Pluribus multū interest, an { Senatus, Singulis, { Cato, { Populus, an { Cicero, { Romani, an Gal- li deliberent. † *Intuen- da sunt,* { Sexus, { Cēsār: iō † { Alterum agreste, quod an Digni- tas, { Duo eū sunt hō { refert vtilitatem honestati: Aetas, { Et maxi- mum { Alterum expolitū, quod me mo- genera: { rebus omnibus dignitatem antepōnit.

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Homo- fias, { M I R A B I L E S sui amores excitaret, si oculis cerneretur, sed ob viciatam naturam cohortatione est opus.

Honc-

Hone- statem apud { Homines honestos facile est per- suadere: ar apud Turpes non ita: vnde non sūt aperte ob iurgandi: sed moueri pos- sunt { A laude, & { Vtilitate } futura Vulgi opinione. Obijciendo metu, quo hoies leuissimi facile terrentur. *Interdū q̄rit qd sit honestus: sed* { Officium, quod scientia & cog- nitione continetur, postponitur, Officio, quo homi- num societas & cōiun- ctio cōseruatur: cuius partes sunt, officium { Deum, { Patriam, { Parentes, { Et sic deinceps.

De Vtilitate. Cap. LIIII.

Vutilita- tis par- tes pro { Eo, qui sua- det, sunt { Facile, { Magnum, { Incundum, { Sine periculo. } Solet etiā qua- ri, vtrum vti- lius. † { Difficile, { Paruum, { Iniucundum, { Periculosum. { Eo, q̄ dis- suadet, sūt

† *Cum v- tilitatis species cum honestate certat: Qui* { Vtilitatem defendit, { Commoda pacis, opum, poten- tia, & res quarum fructum vtili- tate metimur. { Ite, quæ incōmoda contrariorū. Maiorū exempla, cum pericu- lo gloriosa, Posteritatis memoriā augebit. Vtilitatem ex laude nasci ostendit, & cum dignitate esse coniunctam.

T A B V L Æ

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo, qui suadet. Cap. LV.

Suadere, & dissuadere, est viri.	Sapientis,	q. possi:	Mente providere, Auctoritatē probare, Oratione persuadere.
Cuius viri.	Vita illustris, Clarum genus, Aetas, & dignitas	Expectationē afferūt: sed videndū est, ne quæ dñr, ab eo, q. dicit, dissentiat. †	
† At his cōtrariis	Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægre tuetur.		

Quædam in deliberatione servanda. Cap. LVI.

AD consilium dādum, caput est, nosse remp. Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores civitatis:	Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.	Sine maiori apparatu dicendum. Sapiens enim est consilium: & alijs dicendi dandus est locus.	Viranda est ingenij ostentationisq; suspicio.	Oēm Vim, Grauitatem, Varietatēq;	} desiderat.
					Et eius

LIBRI SECUNDI. 12

Ad persuadendum vim maximam habet exempla,	} Et eius maxima pars ad animorum motus admonenda est.	} Aut recentium, quo notiora sunt:	} Aut veterum, quo plus auctoritatis habent.
De his, quæ iudicijs accomodata sunt, nihil est dicendum.	} Et ex supra dictis locis intelligi possunt;	} Et ex ijs, quæ de partibus orationis dicuntur.	

Finis Tabularum Libri Primi.

T A B V L Æ

Libri Secundi.

De Dispositione. Caput Primum.

Dispositio	} EST oratori maxime necessaria: non secus ac Duci exercitus instructio, ne confuse, & perturbate dicat.
} Cuius in infinita quæstione ordo, est fere idem,	
†† 4 qui	

qui expositus est locorum.
 In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad motum animorum pertinent: }
 Exordio, in quo fit motus. }
 Narratione, & } quæ docent
 Confirmations }
 Peroratione, qua fit motus.

De Exordio. Cap. I I.

Exordium } Est oratio animum auditoris idonee com-
 parans ad reliquam dictionem:
 Quod tribus maxime rebus fiet, scilicet, si }
 auditorem } Beneuolum,
 Beneuole audiet, si captabitur beneuolentia }
 † a p- } Nostra, } Qd fiet, } Merita,
 fona } Auditorũ, } narran- } Officia,
 Aduersario } rum. } do } Virtutes,
 Attente, } Magnis, } Et contraria in }
 si de } Necessarijs, } aduersarios cõ }
 Intelligenter, } Virilibus rebus, et ipsis auditoribus, }
 si } De qua re sumus dicturi ostendemus. }
 Proposuerimus, & breuiter distribuimus, }
 Definiuerimus.

De generibus causarum. Cap. I I I.

Causarum genera pro ratione }
 H O N E S T U M, quod per se conciliat animum auditoris:
 Dubium, vel anceps, in quo opus est beneuolentia.
 Obscurum, quod docilitatem requirit.
 Humile, quod attentionem postulat:

Admi-

varie exordium est, sicut quinque:
 Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe continetur, quod insinuationem postulat:
 Quæ latenter animum auditoris occupat.
 Si causa, vel persona sit turpis, quorum alterum, alterum iuuabit.
 Si animi auditorum aduersariorum oratione sint occupati, vel fatigati.
 Spe breuitatis,
 Si sint defessi, } Si promittemus aduersariorum argumenta con-
 quos refutatu- }
 mus, } rum adhibebimus.

Cuiusmodi Exordia esse debeant. Cap. I I I I.

Bona erunt exordia, si }
 Accurata & acuta,
 Instructa sententijs, & apta verbis.
 Sint causarum propria:
 Sumantur ex ijs causæ locis, qui valeant ad leniter alliciendum & incitandum auditorem, quo maxime exordia spectant.

De vitijs Exordij. Cap. V.

Exordia vitiosa sunt septem.
 V U L G A R E, quod in plures causas potest accommodari.
 Commune, quod etiam in contrariam partem causæ potest conuenire.
 Commutabile, quod potest ab aduersario leuiter mutatum, ex contraria parte dici.
 Longum, quod pluribus verbis, ultra quam satis est producitur.
 Separatum, quod non ex ipsa causa ductum est, nec tanquam membrum est ei annexum.

Transla-

T A B V L Æ

Translatum, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat.
Contra præcepta, quod nihil eorum efficit, quorum causæ de exordijs præcepta traduntur.

De Exordio in genere iudiciali. Cap. VI.

CYRANDVM est, vt exordia ex visceribus causæ sumantur.

Laudatio, & conciliatio iudicis ad vtilitatem causæ coniunguntur.

Allegatur pro honestis, dignitas: pro humilibus, iustitia, pro lætis, seueritas, pro infelibus, miseria, &c.

Interdum remouetur metus, interdum vero adhibetur.

Non est ostentanda cura in principio.

In honestis, & paruis, atque frequentibus causis non adhibetur exordium.

De Exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

EXORDIA sunt maxime libera, & ex vicina, & longe remota duci possunt.

Sæpe nulla, aut breuia esse debent, cum non simplex, sed hortator veniat orator.

Cum principio vteretur, proponat

- Qua mente sit dicturus,
- Quibus de rebus,
- Quid velit,
- Horretur ad se breuiter dicentem audiendum.

De Narratione. Cap. VIII.

NARRATIO est rerum explicatio, & quadam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. †

Breui-

LIBRI SECUNDI. 14

Breuitate: erit breuis, si

- Constet simplicibus verbis:
- Semel vnaquæque res dicatur:
- Rescentur quæ, nec cognitioni, nec vtilitati detrahant.
- Breuitas tamen non sit inornata, & indocta.

Perspicuitate: erit perspicua, si

- Verbis vtitur vtetur:
- Ordo temporum seruetur:
- Non interrupte narrabitur.

Probabilitate: erit probabilis, si

- Quæ narrantur, personis, locis, & rebus conuenient:
- Cuiuscunque euenti causæ ponitur: & testata dici videntur:
- Cum opinione, lege, religione, erit coniuncta:
- Probitas narrantis,
- Antiquitas, orationis veritas, & vitæ fides significabitur.

Per hæc efficitur, vt auditor

- Intelligat,
- Meminerit,
- Credat.

Sit etiam iucunda, & suauis; talis erit, si continebit

- Admirationes,
- Expectationes,
- Motus animorum,
- Colloquia personarum,
- Dolores, lacrimas, &c.

Quando narratione vtendum sit. Cap. IX.

IN IUDICIIS non est opus narratione, si res sit nota, vel aduersarius narrabit.

Exornatione, nulla narratio necessario sequitur exordium: sed aliqua in recensendis factis potest incidere.

Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit

†
Quæ eribus rebus constat:

In hoc genere

In hoc genere,

In

tio sit præteritorum : extrinsecus tamē in deliberatione multa narrari possunt.

Præiata deliberatio certe nunquam narrationem exigit :

In concionibus sæpe illa, quæ ordinem rei docet est necessaria.

De Confirmatione. Cap. X.

EST in qua firmamenta causæ afferuntur; dum quæ contra nos sunt, refellimus, & nostra confirmamus.

Confirmatio & confutatio, natura, tractatione, & utilitate sunt coniuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cum in ea nostra confirmemus & contraria solvamus.

Vtrumque commode fieri potest, cum causæ constitutio, siue status cognoscitur.

Quid sit Status. Cap. XI.

EST quæstio, quæ ex prima causarum confictione nascitur.

Vt si intentio accusatoris sit, coniurasti cum Carilina : depulsio defensoris, non coniuravi : oritur quæstio, an coniuraverit.

Quæ quæstio vocatur constitutio, & status.

Dicitur status, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causæ sistat.

Quot sint Status. Cap. XII.

CUM tria sint, quæ in omni disputatione quærentur sit nec ne, quid sit, quale sit, †

An sit;

An sit : an Clodius infidiatus sit Miloni : ubi opus est coniectura; & ideo coniecturalis dicitur :

Quid sit aliquid, & quo nomine efficiendū : ut fuerit Cæsar tyrannus, vel Rex : qui dicitur status definitionis.

Quale sit, & dicitur qualitatis : ubi quæritur de

Utilitate,
Honestate,
Acquitate,
Et de contrarijs.

Absoluta, cum id, quod factum est, nulla ratione extrinsecus petita, recte factum esse demonstratur.

Assumptiva, cum aliquid necessario foris assumitur, ut probetur recte factum.

De ratione, firmamento, & iudicatione. Cap. XIII.

RATIO dicitur ea, quæ assertur a reo depellendi criminis causa sine qua, non haberet quid defenderet.

Firmamentum, quod assertur contra ad labefactandam rationem : sine quo accusatio stare non potest.

Ex utriusque confictione & concursu oritur quæstio quædam.

Iudicatio est quæstio illa, quæ oritur ex ista confictione : sic dicta, quod in iudicium veniat.

Ad iudicationem omnis ratio totius orationis conferenda est : ac propterea reperienda est.

In coniectura nulla est disceptatio : quia cum negatur factum, non redditur ratio.

Vnde in causis coniecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio extrema.

Quæ,

Tres et sunt status.

Qualitas par res sunt dua.

Confirmatio,

Status,

In statusibus

Quæ, & quot quæstiones oriuntur ex scripto, & quo statu contineantur. Cap. XIII.

Ex scripti interpretatio ne quatuor modis oritur controversio: vel

CUM defenditur scriptum nõ dicere, quod aduersarius vult: dicitur, ambiguum.
 Cum scripto opponitur voluntas scriptoris: discrepantia scripti & voluntatis.
 Cum scripto, contrarium scriptum assertur: scriptura contraria.
 Cum ex eo, quod est scriptum, aliud non scriptum deducitur, quod ratiocinatione fit: dicitur, ratiocinatio.
 Hæc quattuor controuersiarum genera semper in qualitatis statum cadunt.

Quomodo status tractentur. Cap. XV.

INDICATIONE constituta, eam sibi ob oculos proponat orator.

Quo omnes argumentationes ex locis repertæ conijciantur.

Quos locos, qui habeat in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, vt firmissima in principio, quæ excellent in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione. Cap. XVI.

ARGUMENTATIO est argumenti explicatio, vel artificiosa explicatio: cuius partes sunt

Ratiocinatio,
 Inductio,
 Enthymema,
 Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: si certa aut probabilia sumperis, quibus efficias, vt quod dubium, aut minus probabile est, probabile videatur.

Pro

Pro certis hæc habemus.

Primū, quæ sensibus percipiuntur: vt quæ videmus, audimus, &c.
 Deinde, quæ communi opinione, & sententia sunt comprobata.
 Præterea, quæ legibus cauta sunt: quæ in mores recepta.
 Et deniq; id, quod est probatum, cui aduersarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria.

Vnum firmissimum, quod fere semper accidit: vt liberos a parentibus amari.
 Alterum velut propensius; cum qui valet in crastinum peruenturum.
 Tertium, tantum non repugnans: vt in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.

De Ratiocinatione. Cap. XVII.

Ratiocinatio, quam Græci syllogismū, & Epithetema vocant, constat,

PROPOSITIONE, per quæ locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.
 Propositionis confirmatione, Assumptione, qua, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.
 Assumptionis approbatione; Complexione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur.

Quot sint partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

PARVM refert, siue tripartitam, siue quinquepartitam dicas.

Commodior tam est illa partitio, quæ in tres partes distributa est: ita vt propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciant partes,

Si proba-

Si probationes seorsim sumantur, erit quinquepartita.

Cum propositio, & assumptio sunt notæ, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est a propositione, sed etiam a complexione, & assumptione, ut vitetur similitudo sarietatis mater.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Enthymema

Est imperfectus syllogismus: vel syllogismi pars.

Vnde, si vna ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: ut, eloquentia est ars, igitur expetenda.

Optimum enthymema illud est, quod fit ex pugnantibus, & quod etiam solum enthymema, quidam per excellentiam vocant.

Ut quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris?

Enthymema, latine commentum, & commentatio: quo nomine bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars præterita.

De Inductione. Cap. XX.

Inductio

Est oratio, quæ ex rebus non dubijs captat assensionem auditorum: qua assensione facit, ut dubia propter similitudinem rerum quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult.

Fit interrogatio & responsio. Quod pomum generosissimum? puto, quod optimū:

Et

sione oratorijs, hoc modo.

Et equus? qui velocissimus:

Hic modus argumentandi est poetis frequens, quo Socrates plurimum vsus est.

Et plura in eundem modum? deinde id, cuius gratia illa posita sunt:

Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellit, erit generosissimus.

Sed sunt duo diligenter cauetenda.

Primum, ut quæ sumuntur eiusmodi sint, ut sit necesse concedi.

Deinde, id cuius confirmandi causa fit inductio, sit ijs, quæ sumuntur simile.

De Exemplo. Cap. XXI.

Exemplum.

Est inductio imperfecta: vel inductio rhetorica.

In quo, ab vno simili argumentamur ad aliud.

Ut, Milo non est condemnandus quod hominem necauerit, cum nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

Differt ab enthymemate & ratiocinatione, quia in his semper aliquid vniuersale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab vna tantum re simili procedit.

Vnde fit, ut sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap. XXII.

GRÆCI interdum argumentationem vocant Epicherema.

Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat,

†††

Aliquan-

Aliquando vero Epicherema vocatur brevis ratio cinatio, cuius omnes partes in vnam conferuntur: vt si dicas.

Sine causa feruus Dominum accuset? Que argumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap. XXIII.

MULTAS argumentationes acruatim conuoluit, & amplexitur; vnde nomen accepit: latine, acrualis.

Sorites

Vt, quod est bonum, est expetendum: quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile, ergo quod bonum erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici a primo ad vltimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationes ad complexiorem venit.

De Dilemmate. Cap. XXIII.

EST, in quo vtrum concesseris reprehenditur: vt si implacabiles sunt iracundia, summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa leuitas.

Dilemma

Dicitur dilemma, quod ita vtriusque premar, vt ex altera parte capiat aduersarium: vnde cornutus etiam syllogismus solet vocari: Cic. comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi: si falsum, diluitur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaq; dilemma ratiocinatio imperfecta, que ducitur a duabus partibus contrarijs, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De

De Constatatione. Cap. XXV.

REFUTATIO aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, qua dista ab aduersario dissoluitur, quæ proprie reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, qua aduersaria diluitur, aut infirmatur, aut riorum confirmatio, aut eleuatur.

Hæc eodem inuentionis fonte vteretur, quo vtitur confirmatio, ijsdem, scilicet locis.

Que contra ab aduersario dicuntur, aut tolluntur, aut Torum quod sumptum est, negando: aut dicendo sumpta esse dubia, vel falsa, pro veris, & certis. Non effici ex sumptis, quod concluditur. Postea singula soluenda sunt.

Quomodo argumentationes oratoria sint tractanda. Cap. XXVI.

Argumentandi ratio.

IN oratione interdum sunt ratiocinationes breuiter conclusa, & aperta enthymemata, & inductiones:

Quod, vt reprehendendum non est, ita cauendum est, ne syllogismorum & enthymematum turba, sit conferta, & eodem modo semper conclusa oratio.

Adhibeatur ergo in argumentando, varietas, & iucunda quædam distinctio, & verborum, ac sententiarum exornatio.

De Peroratione. Cap. XXVII.

Peroratio

Amplificatio Cuius locus proprius est in Peroratione: sed & alibi adhibetur, vt post se consummatam, vel reprehensam.

††† 2 Omnes

210, con-
stat.

catione. Oēs affectus hic concitandi sunt etiam alibi, sed breuius.
 Hic omnes eloquentiæ fontes aperiendi, vt non solum beneuoli auditores se dedant: sed etiam repugnantes trahantur.
 Iuuant ad hoc efficiendum, quæ de amplificatione, lib. I. dicta sunt.
 Caput est, vt orator prius in semetipso excitetur.
 Valent etiam ad incitandum rerū absentium imagines, ita representata, quasi oculis cernantur.
 Quæ nonnunquam laudatori, suā fori nō sæpe, accusatori sæpius, quam reo est necessaria.
 Cuius duo sunt tempora: alterum si diffidas memoriæ auditorum: alterum si frequētatis firmamentis, causa vim habitura sit maiorem.
 Repetitio fiat per capita, ne videatur altera oratio.
 Repetantur cum pondere verborum & sententiarum, ita vt non sit recta, sed variata repetitio.
 In enumeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

Enumeratio

Finis Tabularum Libri Secundi.

T A B V -

T A B V L Æ

Libri Tertij.

De Elocutione. Caput Primum.

Hoc Libro agitur de Elocutione, in qua orator debet excellere.

Vnde ab eloquendo, græce Rhetor, latine, Eloquens, nominatur: & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem, est omnia, quæ mente conceperis promere, atque ad audientes proferre.

Hoc maxime arte docetur: hoc studium & exercitationem, & imitationem requirit: hoc, maxime orator est oratore præstantior.

Eloquens autem is dicitur, qui ita dicit, vt
 { Probet, quod est necessitatis,
 { Delectet, suauitatis,
 { Flectat, victoriæ.

Qua in Elocutione Spectanda sint. Cap. II.

In Elocutione spectatur, vt dicamus,
 { Latine,
 { Plane,
 { Ornate, & ad id quod agitur apte, & congruenter.
 { SED de ratione puri dilucidique sermonis non est hic præcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili, Altera dici postulat orate:
 { Harum partium
 { Altera
 { Sit Iucunda;
 { In sensu inueniatur;
 { Pluribus rebus sit instructa.
 † † † 3 De

Oratio	} Ornaf gñe pri- mum, & quafi co- lore quo- dam, & fucco.	} vt fit	} Grauis, Suauis, Erudita, Libera- lis, Admira- bilis, Polita.	} Sensus & do- lores habeat, q̄tum opus fit. Quod non est fingulorū arti- culorū, fed ī to- to hęc ſpectan- tur corpore.
} Sed volen- ti ornate dicere,				

De ornatu orationis. Cap. IIII.

Ois oꝛo conficit ex verbis: quo rum ratio. vel	} Simpli- citer, vel Coniun- cte cōſi- deratur.	} vñ or- natus ē vel in	} Singulis verbis, vel In cōiun- ctis & cō- tinuatis: vel	} Proprijs & vna cū rebus na- tis, aut nouatis, & quaſi factis.

De verbis ſimplicibus. Cap. V.

Verba ſimpli- ciana	} Cōſonantiora, vt moderatio, quam modicitia.	} Vt enim ſyllabæ e literis melius ſonantibus clariores ſunt; ita verba ex ſyllabis, Gran-

tura, a-
lia ſunt

} Grandiora; vt optimus, quam bonus. Nitidiora, vt bos, quā vacca. Alia hiſ con- traria.	} magis vocalia. Et quo plus quæque ſpiri- tus habet, eo pulchrior. Et quod facit ſyllabarum, idem verborum copulatio: vt vnum alij iunctum me- lius ſonet.

} Ex ſimpli- cibus opti- ma credun- tur, quæ	} Maxime exclamant, aut ſono ſunt iucundiffima. Et honeſta turpib⁹ potiora ſūt: ſordidis in oratione erudita non eſt locus. Clara vero & ſublimia, materia modo, cernenda ſunt. Quod enim alibi magnificentum, tumidum alibi: & humilia circa res magnas, apta ſunt circa res minores. Sed hæc aurium iudicio ponde- randa ſunt: in quo etiam conſue- tudo bene loquendi valet.

} Verba quæ ora- tor ad orationem ornandam affert,	} Aut ſunt inuſitata, Aut nouata, Aut translata.

De verbis inuſitatis. Cap. VI.

} Inuſita- ta ſunt,	} V E R B A priſca, & vetuſta, & ab vſu inter- miſſa. Quæ ſunt poetarum licentia liberiora, quam oratorum. Quo ornamento vniſe Virgilius vſus eſt, Habet et in oratione poeticum verbū digni- tatem, ſi raro, & ſuo loco adhibeatur: vt eſſare, ſoboles, nuncupari, & alia, quibus grandior & antiquior oratio videri poteſt.

Neua
verba
sūt, quæ
abeo, qui
dicit gi-
gnūtur .

Quæ
fiūt, aut

SIMILITVDINE, vt Syl-
laturit, Fimbriaturit, ad similitudi-
nem verbi, proscripturit .
Imitatione: vt, tinnio, rugio, clan-
gor, & similia .
Inflexione: vt, a bibo, bibofus; mi-
mographus .
Adiunctione: vt, versutiloquus, ex-
pectorare: Græcis magis concessum
est, verba fingere, sed tamen aliquan-
do audendum est .
Siquid durius finxeris, præmu-
nics, dicendo, vt ita dicam; si licet
dicere: quodammodo, &c.

De Tropis . Cap. VIII.

Est verbi, vel
sermonis a pro-
pria significatione
in alienam cū vir-
tute mutatio .

Tropus

Vt cū
dicim⁹

Lætus segetes,
Verbum, Læ-
tus, ab homi-
ne ad segetes
transfertur .

Tropi sunt numero II. In vno verbo, septem,
metaphora, synecdoche, &c. In oratione quat-
tuor. Allegoria, periphrasis, &c.

De Metaphora . Cap. IX.

Meta-
phora

QVÆ latine, translatio, dicitur, fit, cum
verbū trans-
fertur e loco,
in quo ppriū
est, in eū, vbi
non propriū,

Necessitatis causa, cum de-
est verbum proprium: vt gem-
mare vites: homo durus, &
asper .
Aut quia est significantius:
aut

aut translātū
melius pprio
est . Fit ergo,
aut

vt, incensus ira, lapsus errore.
Aut quia decentius & orna-
tius: vt lumen orationis, flu-
men eloquentiæ.

Causa cur delectemur translatis verbis, cum
adsunt propria, est, quod translatio fit similitu-
do ad vnum verbum contracta: similitudine
autem mirifice capiuntur animi .

Translatio & similitudo differunt, quod hæc
comparat aliquid rei, quam volumus exprime-
re: fecit, vt Leo: hæc pro re ipsa ponitur: homo
est Leo .

Quotuplex sit translatio . Cap. X.

CVM ab animali ad animal fit translatio: vt
si dicas hominem latrare .

Cum inanima pro inanimis sumuntur: vt, con-
centu virtutum nihil est suauius .

Cum pro rebus animalibus inanima; vs,
duo fulmina belli Scipiades .

Cum animata, pro inanimis: vt accipiens so-
nitum saxi de vertice pastor .

Sed mira sublimitas in translatione est, cum
rebus sensu carētib⁹, actum, & animos damus .

Quid gladius in acie Pharsalica agebat, &c.

Fugienda est dissimilitudo: qualis est in hac:
cœli ingentes fornice .

Ne a longe simile ducatur: non syrtim patri-
monij, sed potius scopulum dixerim: non Cha-
ribdim, sed voraginem bonorum .

Ne sit humilis: vt fassæ verruca: nec maior,
quam res pœssulat: vt tempestas comestationis;
nec minor .

Non sit frequens & immodicus vsus, qui po-
tius obscurat orationem, quam illustret: con-
tinuus

Meta-
phora ē
quadru-
plex .

Quæ sint
in meta-
phora a-
nimad-
uertēda .

tinuus, in allegoriam & ænigma migrat.
 Quod si vereare ne sit durior, mollitur, dicendo, vrita dicam: debet enim translatio esse verecunda; vt precario, non vi uenisse videatur.
 Non omnes, quæ poetis conceduntur, etiam oratoribus concessa sunt: vnde orator non diceret, aues pennis remigare, pastorem populi, &c.

De Synecdoche. Cap. XI.

Ex parte totum: ex puppi nauis, ensis ex mucrone.
 Ex vno plures: Romanus prælio victor: hostis habet muros.
 Ex forma, seu specie genus: Sabellicus suus pro quouis.
 Ex materia res vniuersa: pinu, nauis auro, aurea pecunia: ferro gladius.
 Ex toto pars: fontem ignemq; ferebat.
 Ex pluribus vnus: oratores visi sumus.
 Ex genere pars illi subiecta: vt ales, pro Aquila.
 Ex antecedentibus consequentia: vt, aratra iugo referunt suspensa iuueni.
 Vt translatio permouendis animis, & variandis ac sub oculis subiiciendis rebus, inseruit,
 Ita Synecdoche ad variandum sermonem: sed omnia liberiora poetis, quam oratoribus.

De Metonymia. Cap. XII.

Meton. seu deno. PER causas effecta: vt dona laboratæ Cereris: Platonem legi, idest eius scripta.

Ex

minatio. demen. frat. Ex effectis causas: cum scelus, comprehensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam: timorem mestum.
 Ex eo quod continet, id quod continetur: sic moratæ vrbes: seculum felix: Roma, pro Romanis.
 Ex possessore res possessas: Ardet Vcalego n. i. eius domus.
 Ex signo, res: toga, pro pace: fasces, pro magistratu. Hanc Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasiâ. Cap. XIII.

PRONOMINATIO ponit aliquid pronomine: vt euerfor Carthaginis, pro Scipione: Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cic.
 Epitheton, latine, appositum, non est tropus, quia nihil verit. Necessè est enim, vt id quod est appositum, si a proprio diuiseris per se significet & faciat antonomasiam, quod non facit epitheton.
 Apposito frequentius & liberius vtuntur poetæ, modo conueniat verbo cui apponitur, quam oratores: vnde illi dicunt, dentes albi, humida vina: quæ apud oratores redundant.
 Quod si epitheton aliquid efficiat, vt in his, o abominandum scelus, o deformem libidinem, non redundat.
 Exornatur autem translatis: vt cupiditas effrenata: insanæ substructiones, & alijs adiunctis tropis: vt turpis egeitas, tristis senectus.
 Vnde sine appositis nuda & incompta est oratio: sed ne oneretur multis; quia sit longa, & impedita.

D6

De Onomatopœia. Cap. XIII.

Onomatopœia.
Nomina
rio.

ONOMATOPEIA, est fictio nominis. Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonem fecerunt multa finxerūt nomina: vt mugitus, sibilus, murmur. At nunc raro, & cum magno iudicio hoc genere est vtendum, ne noui verbi assiduitas orationem pariat.

Sed si quis commode, & raro vtatur, exornat orationem.

De Catachresis. Cap. XV.

Catachresis
seu abusio.

EST, qua verbo simili & proprio quo perfecto, & proprio vtimur.

Vt, vires hominis breues, longum consiliū: grauis oratio pro magna: minutus animus, pro paruo. Sic, Pixides, cuiuscunq; materię sint:

Abutimur verbis propinquis, nō solum cum res carent nomine, vt cum parricidam, matris interfectorem vocamus; sed etiam cum habent: vt, equum ædificant: oculis perlegunt.

Hoc differt abusio a translatione quod sit licentior, & audacior, licet non sit impudens.

De Metalepsi. Cap. XVI.

Metalep. id est

TRANSVMPATIO, ex alio in aliud veluti viam præstat: post aliquot aristas mirabor mea regna: per aristas spicas, & per has segetes, & annos intelligimus.

Tropus rarissimus, & maxime improprius.

De Al.

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria.

LATINE, inuersio, aliud verbis aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium: tempus est equum spumantia soluere colla.

Habet vsum frequentem in oratione, sed plerunque a peritis permiscetur verbis ita vt non sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud vero speciosissimum genus orationis, in quo similitudinis, allegoria, & translationis gratia permista est.

Cauendum est, vt quo genus cęperis translationis, eodem finas: vnde non incipias ab incendio, & finias tempestate.

Seruit allegoria etiam in quotidiano sermone frequentissime.

Allegoria, si sit obscura, fit vitium, quod dicitur ænigma: quo tamen poetæ interdum, oratores nunquam vtuntur.

De Ironia. Cap. XVIII.

Ironia.

QUAM illusionem vocant, non solū aliud sensu, & aliud verbis ostēdit, } Pronuntiatione,
sed etiam contrarium: quæ } Aut Persona,
cognoscitur, aut } Aut rei natura.

De Periphrasi. Cap. XIX.

Periphrasis

EST, cum pluribus verbis, id quod vno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitus loquendi: vt tempus erat quo prima quies mortalibus agris, incipit, &c.

Apud poetas frequentissimum, & apud oratores

res non rarus; sed semper tamen astrictior.
Cui contrarium est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbato, } Hoc est { Peruersione: vt mectū, tectū,
transgressio, quibus de rebus: maria om-
quæ verborū } nia circum: aur
perturbat or- } Transiectione: vt, orationē
dinem: aut { in duas diuisam esse partes.
Hyperbato, } Transiectio, quæ rem non reddit obscuram
prodest ad continuationes, de quibus dicitur
postea: in quibus debet oratio numerum quen-
dam poeticum habere.
Poetæ etiam verborum diuisionem faciunt:
vt septem subiecta trioni: quod, oratio, non
recipit.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole, } Est ementiens superiectio, vel augendo,
vel minuendo: vt, fulminis ocyor alis: vix of-
sibus hæret.
Sed tam in augendo, quam in minuendo ser-
uetur mensura quædam: nam, licet sit ultra fi-
dem, non tamen ultra modum.

*De ornatu, qui est in verbis coniunctis.
Cap. XXII.*

Cōtinuatio } Collocationem,
verborū duas } Et modū quendā, siue numerum.
res habet. s. } Verbis, & in ijs, de quib. pri^o dicef:
Conformat } deinde de collocatione: postremo
autem oratio } de modo, & forma. i. de numeris.

De

De Figuris. Cap. XXIII.

Figura, } Est conformatio quædam orationis remo-
ta a communi & primum se offerente ratione.
Differt a tropis, quia fieri potest in proprijs
verbis, quod in tropis non cadit: vt, si verba
propria geminentur.
Coeunt tamen frequenter in eandem senten-
tiam tropus & figura; vt si duo verba similiter
definentia essent translata.

De generibus figurarum. Cap. XXIII.

Quotuplex sit figura. } Vt omnis oratio versatur in sensu & ver-
bis, ita & figura: Vnde duplex est figura: alte-
ra verborum, altera sententiarum.
Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis
infigita continetur perpolitio.
Inter has duas figuras hoc interest; quod ver-
borum conformatio tollitur, si verba muten-
tur; sententiarum vero permanet, quibuscunq;
verbis vtaris. Vt si esset repetitio cum interro-
gatione, sublata repetitione, potest manere in-
terrogatio.
Inter auctores parum conuenit de figura-
rum numero, & nominibus, & aliqui aliquas
inter verborum, alij inter sententiarum figu-
ras reijciunt.
Nos meliorum scriptorum sententiam expli-
cabitur.

Quot modis fiant figura. Cap. XXV.

Figura ver- } A DIECTIONE: vt occi-
borum tri } di, occidi non Spurium melium:
bus modis } vbi, verbum, figurate geminatur.
Decra-

funt, scilicet, } Detractione: vt, abijt, excessit, erupit, euasit, vbi detrahitur, Et, Similitudine vocum: vt, cum gratiæ causa nihil facias; omnia tamen sunt grata, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adiectionem.
Cap. XXVI.

REPETITIO, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vt, nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conuerſio superiori contraria, cum in idem verbum coniicitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cum in principio & fine eadem verba repetuntur.

Cõduplicatio ẽ verborum geminatio, quæ interdum habet vim, alias vero leporem: & pluribus modis fit. Aut enim adiungitur idem: viuis, & viuus. Aut idem quod erat in principio in extremo etiam ponitur. Aut continenter idem, non in eadem sententia: pene par; non par, &c. Aut post aliquã interiectionẽ. Possunt ẽt, vel media respondere primis, vel vltimis. Interim tota sententia repetit.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinniore reddidit orationem: vt, qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbũ modo in hac, modo in altera re ponitur: cur rẽ studiose curas; q̃ multas tibi dabit curas?

Poly-

Polyptoton, latine, casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur:

Fit autem, aut in vno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora:

Vt pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba, prohibuit, eripuit, aspersit. Vnde casuum commutatio, non est eadem, cum traductione.

Synonymia est, cum verba idem significantia congregantur. Abijt, excessit, erupit, euasit.

Interdum etiam orationes eisdem sensus facientes acruantur: perturbatio mentis, offusca caligo, &c.

Polyſyndeton, cum oratio coniunctionibus abundat: vt, tectumq; laremq; , armaq; .

Gradatio, repetit quæ dicta sunt, & priusquã ad aliud descēdat in pluribus resistit: vel est, cũ sursum versus reditur: vt, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De Figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.
Cap. XXVII.

HÆ figuræ nouitatis, breuitatisque causa maxime petuntur.

Synecdoche, cum verbum subtractum satis ex ceteris intelligitur: vt, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab apostrophi, in qua incertum est, quod tacetur, aut certe longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis coniunctionibus dissolute plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententijs: vt Gallia cuius virtuti, fidei, felicitati commendata est.

††††

Dissolu-

Dissolutionis & polysyndeti fons vnus est: quia acriora faciunt quæ dicuntur, & vim quindam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

A dunctio est, in qua ad vnum verbum, plures sententiar referuntur, quarum vnaquæque illud desideraret, si sola poneretur: alias Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Difunctio est, cum eorum de quibus dicimus, vnum quodique certo clauditur verbo: vt, Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum: Chij suum vendicant: Salaminij repetunt.

Sinæciosis, quæ duas res aduersas colligat: vt, tam deest auaro, quod habet, quam quod non habet.

De figuris verborum tertij generis. Cap. XXVIII.

Tertiã figurarum genus, aut } Similibus, Paribus, Contrarijs vocibus in se aures, & animos excitat.

Annominatio, græce paranomasia, cum paululum immutata verba, atque deflexa in oratione ponuntur: quæ fit, } Adiectione: emit mortem, im- mortalitatem. } Detractione: non exigo, vt immoriaris, legationi, sed immorare. } Commutatione: reprimi, non comprimi. } Translacione: homini nauo, an vano.

Hæc figura est leuis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum, duo, aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus efferuntur, etiam si dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tantum in fine deprehenditur; sed respondent, vel prima

prima inter se, vel medijs, vel extremis, quomodocunq; accommodentur:

Vt in eadem oratione hæc verba: audendum, audiendum: proiectus, paratus: prætor, imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum, vel plurium finis. i. cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur: vt, non modum ad eius salutem extinguendam; sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt a superiori, quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinantur, hic non ita: illa solum in his quæ declinantur, hæc etiam in alijs partibus, vt in aduerbijs.

Compat, græce, isocolon, cū orationis membra constant fere pari numero syllabarum: extrema hyeme apparuit, ineunte vere susceperit, media æstate confecit.

Contrapositum, vel contentio, græce, antitheton, cū singula singulis, vel bina binis opponuntur.

Vt, vicit pudorem libido: timorem audacia, rationem amentia: non nostri ingenij, vestri auxilij est. Nec semper contrapositum subiungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt a priore, posterior contraria priori profisciscatur. Non vredam viuo, sed vt viuam edo:

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum: quæ fit duobus modis: vel enim tollitur verbum, nō ponendo aliud: vt, ciuis, si ciuis appellari potest: vel magis idoneum ponendo; vt omni officio, vel potius pietate.

Correctio vero sententiæ, non est huius loci.

Dubitatio est, cū orator querere videtur, vtrum de duobus, aut quid de pluribus, potissimum dicat.

Quid verborum figure rationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. XXIX.

QVI parce, & cum res postulat his figuris vtitur, iucundiorẽ facit orationem.

†††† 2 Qui

Qui immodice & sine iudicio eas adhibet, gratiam va-
rietatis amittit.

Danda er- } Nec multę sint supra mo- } Aut iunctę,
go opera est, } dum. } Aut frequen-
ut } Nec eiusdem generis. } tes.

Quod intellige de his, quę nobiles sunt, atque insignes,
non de illis, quę sunt valde vsitata, & vulgarę, quę si sint
crebriores aures non offendunt.

Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus,
sententiarum inania verba in hos modos deprauare.

Figurę enim sunt quasi gestus orationis, & eas sine sen-
tentia sectari, est quærere habitum sine corpore.

Sciendū est, quid quisq; locus in orando postulet, quid
persona, & tempus.

Maior pars harum posita est in delectatione: vbi ergo
atrocitate, miseratione pugnandum est, quis ferat con-
traposita, similiter cadentia, &c. vbi verborum cura de-
rogat affectibus.

De Figuris sententiarum. Cap. XXX.

SENTENTIARVM Figura est exornatio, quę
non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, &
quidem maiorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcirco orato-
rum princeps est iudicatus.

Schemata vocant Gręci, quę non tam in verbis pingen-
dis pondus habent, quam in illuminandis sententijs.

Nec aliud est, dicere, quam aliqua specie illuminare
sententias.

Interro- } Instandi: quousque abutere patientia
gatio Figu- } nostra?
ra est, quo- } Interrogamus etiam, quod negari non
ties nō sci- } potest.
ficiendi gra- } Aut, vbi respondendi difficilis est ratio:
 } Quomodo? Qui fieri potest?

Inui.

ria assumit,
sed

Inuidiæ & miserationis causa.
Conuenit etiam indignationi, & admi-
rationi.

Interdum est acrius imperandi genus:
non arma expedient? &c.

Aliquando nosmetipsos interrogamus,
Quid agam?

Responsio est, cum aliud interroganti, ad aliud, quia
sic vilis sit, occurritur, aut augendi criminis, gratia,
aut declinandi. An fustibus vapulasti? & innocens qui-
dem. An hominem occidisti? respondetur, Latronem.

Subiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, & re-
spondet sibi: vel cum alium rogauerit, nō expectat rñsum.

Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel præsumptio, & prolepsis, cum id,
quod obijci posset, occupamus. Præsumptione etiam
verborum vis confirmatur: Quamquam illa non pœna,
sed prohibitio sceleris fuit: ac etiam reprehensione, quam
alij correctionem vocant.

Correctio est, quę tollit sententiam aliquam, & eam
alia, quę magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est, cum quærimus vnde incipiendum, vbi
desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino di-
cendum sit. Quo me veritam nescio.

Communicatio, cum, aut ipsos aduersarios cōsulimus;
Tu deniq; Labiene quid faceres?

Aut cum iudicibus deliberamus: Nunc ego iudices iam
vos consulō, &c.

Prosopopeia est personarum ficta inductio: qua & ad-
uersariorum & nostros cum alijs sermones, & aliorum in-
ter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi con-
cessum est.

Verbes etiam pōpuli vocem accipiunt: In quibus hoc
modo mollior fit figura. Etenim si mecum patria ita lo-
queretur, &c.

†††† ;

Formas *

Formas quoque fingimus sæpe: vt famæ, virtutis, &c.

Apostrophe, est auersus a iudice sermo: siue aduersarios inuadimus, siue ad inuocationem conuertimur; siue ad inuidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesque Sempronæ.

Hypotyposis, seu descriptio, qua ita res aliqua describitur, vt cerni potius, quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiant, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aponopeus, vel præcisio, & interruptio, ostendit affectum vel iræ, vel sollicitudinis: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Ethopeia, est imitatio vitæ, vel morum alienorum: orna-
mentum aptum ad animos conciliandos & permouendos.

Emphasis, cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cum plus significatur, quam dicitur: Iacuitque per antrum: vade intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspèduntur auditorum animi atque aliquid inexpectatum subiungitur: aut ad aliquid leuis, & minime criminofum descenditur.

Prætermissio, vel præteritio, cum dicimus nos præterite, vel non scire, vel nolle dicere, quod tunc maxime dicimus: Nunc quæror diminutionem vestigialium, non, &c.

Licentia est, cum orator, aut vereri, aut mettere debet; tamen aliquid pro suo iure dicit, quod minime offendit. Vide quam non reformidem, &c.

Concessio est, cū aliquid est iniquum, causæ fiducia, vide mur pati, atque cōcedere: verum esto, eripe hereditatē, ppin quis, &c. Sicut qui concessionē dictorum esse velint: Sit fur sit sacrilegus, &c. at bonus imperator, & felix. Concessio iuncta Ironiæ magnam vim habet.

Interquere Italiam ventis pete regna per vndas.

Paræthesis, vel interclusio, declinatio brevis a proposito: At longior digressio, quæ multis pars causæ videtur. Sit figuras quorundam iudicio numeranda non est: sed a Cic. numeratur.

Ironia,

Ironia, quæ a Quint. & Cic. inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quod hæc sit totius voluntatis fictio. Nouum crimen C. Cæsar, & c. tropus vero, breuior & apertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur; quarum vnique ratio deinde sua subiungitur.

Vel est cum in plures res, aut personas certas, negocia quædam dispersiuntur, neque sit vlla mentio subiectæ rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere, ac concedere alicuius voluntati: & cum relinquimus ipsis iudicibus, vel aduersarijs aliquid existimandum; aliqui permissionem factorum, concessionem dictorum esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio, cum operam alicuius imploramus. Per dexteram te istam oro.

Optatio, quæ voti alicuius præbet significationem. Vitam mihi facultatem causâ concederet.

Execratio, quæ malum alicui præcatur: Dij te perdant. Epiphonema, rei narratæ, vel probatæ sūma exclamatio. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem; O miserum me, &c. O tempora, o mores.

Sunt & illa iucunda, quæ simplicem, & minus

preparatâ ostendit orationem, & minus suspesos faciunt.

Ut est, quasi pœnitentia dicti: sed quid ego ita grauem personam intro- duxi?

Vel cum quærere quid nos dicamus fingimus: Quid reliquum est? nūquid omisi?

Et cum aliqua veluti ignoramus: sed earum rerum artificem, quem?

Et cū deponimus aliquid apud memoriam auditorum, & postea reposcimus.

†††† 4

Et hæc

Et hæc de tropis & ornamentis verborum, tum sententiarum. } Hæc omnia dāt orationi varios veluti vultus. Gaudent ergo res varietate, vt oculi vario rerum aspectu.

De Collocatione. Cap. XXXI.

Collocatio erit } Iunctam orationē efficiet, } In ea } Ordo, & }
 optima, } Cohærentem, } Inef- }
 Si } Lenē, & æquabiliter fluentem. } sunt, } saria } Iunctura.

De Ordine. Cap. XXXII.

Ordinis obseruatio est i verbis } Singulis, } In quibus hæc sūt cauēda: }
 } Cōiunctis,

NE minora maioribus subijciantur, sed semper crescat oratio: vnde non dices sacrilegus, & fur. Est & ordo naturalis: vnde potius dices, diem ac noctem: ortū & occasum, quam contra. Quædā ordine permutato sunt superuacanea: vt fratres gemini, & gemini fratres. Verbo, sensum claudere, si compositio patitur, optimum est: sed si asperum potius, decori orationis consulatur.

In ora-

In oratione enim cum verba nō sint diuisa transferri possunt in locum vbi magis congruunt.

De Iunctura. Cap. XXXIII.

SI verba extrema ita cum consequentibus iungemus, ne aspere concurrant, neque vastius diducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, vt s, & x: ars studiorum, rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus: vt, si longæ vniantur: viro optimo obtemperare: sed minus peccabit, qui longis breues subijciat.

Sed in hoc diligentia non sit nimia: nam & Plato, & Demosthenes, & Cic. sæpe in oratione habent vocalium concursionem.

Nam hiulca nonnunquam decent, faciuntq; ampliora quædam, & non ingratiā negligentiam hominis, magis de re, quam de verbis laborantis indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda; at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est ne syllabæ vltimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continuentur: & itidem breuia verba & nomina: & contra, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continuentur: similiter, nec verba verbis, & nomina nominibus subijciantur.

Verbo-

Vt iunctura cōiunctis, & ele-gans sit, assequemur.

Verborum iunctura maximam desiderat diligentiam : ita tamen ne fiat operose : quia esset infinitus & puerilis labor . Stylus exercitatus efficit facilem iuncturam , & aurium iudicium .

De modo & forma verborum. Cap. XXXIIII.

D I C E N D I imperitus , Inane,
quæ dicit, spiritu, non arte de- Inconditum,
terminat : Cursum,

At orator ita illigat senten- Claudicans ,
tias verbis, ut nihil & redundas,
dicat.

Hoc oratorio sit numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationem .

De origine orationis numerosa. Cap. XXXV.

P R I N C E P S, dicitur fuisse Thrasymachus, cuius tamen nimis numerosa fuerunt scripta.

Isocrates ita rem temperavit, ut multi cum huius concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione verant esse, numerum requirunt: de quo Theophrastus accuratius præcepit.

Romani tempore Ciceronis agnouerunt numerum; de quo diligentissime Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inuenta. Cap. XXXVI.

A V R E S, aut potius animus aurium iudicio, naturalem quandam in se continent vocum omnium dimensionem.

Vnde breuiora, & longiora iudicant: moderata expectant; mutila, & quasi decurtata ac im-

immo-

immoderatus excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuito, conclusæ aptæque diceretur, notari potuit id, quod casu cecidisset: notatio autem artem parit.

Ut ergo poetica & versus inuentus est terminatione aurium, & obseruatione prudentium, sic etiam in oratione, licet multo serius notatum est certos esse concursus, conclusionesque verborum.

De incis, membris, & periodicis. Cap. XXXVII.

I N C I S V M est sensus, non expleto numero, conclusus: plerisque pars membri: domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis; Diximus, testes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed a toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: o callidos homines: o rem excogitatum: o ingenia metuenda: quem quaeso, &c.

Tunc ergo incipit corpus esse, cum venit extrema conclusio: quem quaeso nostrum fefellit, &c.

Periodus, Cic. ambitum circuitum, comprehensionem, continuationem, & circumscriptionem dicit.

Contemperetur membris omnis paulo longior circuitus: Cæsim, tamen aliud est Membratim, & Circumscribere } dicere.

Circūscriptio est, cum ab initio ad finem vsque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisque sententijs.

Membratim dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio.

Incisim

Incisum dicimus, cum in singulis incisis insi-
sit oratio.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, di-
cetur, si prius de pedibus, quibus numerosa tem-
peratur oratio, dixerimus.

De Pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes duarū
syllabarum.	}	Spondeus — — dicunt, mores.
		Pyrrhichius v v nouus, tulit.
		Choreos — v semper scribit.
Pedes
triū syl-
labarū.	}	Iambus v — leguntur, reos.
		Molossus — — — conseruant.
		Trocheus, vel tribrachus v v v facimus.
		Dactylus — v v litora
		Anapestus v v — peragunt.
		Bacchius v — — amores.
Cicero ex alijs
pedibus tres tā-
tum ponit, pœo-
nas duos, &
dochimum.	}	Antibacchius v v — audisse.
		Creticus, vel Amphimacrus — v — possidēt.
		Amphibrachus — v — v petebar.
		Pœon primus — v v v aspicite.
	}	Pœon vltimus v v v — facilitas.
		Dochimus ex bacchio & iābo. v - - v -
		Perrhorrescerent.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

- NUMERVM oratorium Græci, Rhyth-
mum, poeticum, Metrum, vocant.
- Quod et si vterque pedibus constet: tamen
multis modis differunt.
- Rhythmī spatio temporum constant, pedes
etiam ordine.
- In rhythmō nihil refert sit ne dactylus, an
anapestus, cum eodem temporum spatio con-
sint:

Quid in
terfuit in-
zer nume-
rum ora-
torium

stent: in versu, vnus pes pro alio poni non pōt.
In versu semper idem est cursus, vt in heroico
carmine dactyli & spondei; in oratione nullus
est certus numerus: ibi est aliquid tertium, hic
non ita:

Vnde omnis nec claudicans, nec fluctuans, &
æqualiter constanterq; ingrediens numerosa ha-
betur oratio: & numerosum putatur, nō quod
totum constat e numeris, sed quod ad numeros
proxime accedit.

Vnde difficilior est in oratione, quam in ver-
su numeri vsus:

In oratione maximum vitium est si versus
efficiatur, & diligenter cauendum: quamuis ora-
tio numerose cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui pedes
maxime probentur. Cap. XL.

IN toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non
solum in fine, vt quidam putant; licet aures finem maxi-
me expectent.

Vnde a principio verborum comprehensio ita fluere de-
bet, vt ad extremum veniens ipsa consistat.

Aristoteles heroum numerum grādiorem iudicat, quem
soluta desideret oratio: Iambus vulgari sermoni cōgruit.
Trocheus ob breuitatem, dignitatem non habet. Pœona
probat, vt orienti, medię, & cadenti orationi aptissimum.
Ita vt oratio non sit humilis & abiecta, sed elata, & plena.

Cicero censet omnes pedes in oratione esse permittos:
vitium enim esset, si iisdem semper vteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoretum, & Pœonas ceteris
anteponit: modone Dochimus iteretur.

In herōo vero dactyli, & anapesti & spondei, pede impu-
ne progredi licere censet: duos dumtaxat pedes, aut paulo
plus, ne in similitudinem versus incidamus.

Sit igitur temperata & permixta numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa: pœone maxime, & reliquis etiam, quos ille non recenset.

In his quæ demisso & humili sermone dicuntur, sit Iambus frequens: Pœon in amplioribus: in utroque dactylus.

In oratione ergo perpetua ita numeri sunt miscendi, vt non animaduertatur quadrangæ orationis industria.

Quo fit, vt nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio Periodi. Cap. XLI.

CLAVSVLÆ diligentius, quam cetera omnia considerandæ sunt: quod in his perfectio, & absolutio iudicetur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optime hæc nascuntur a proceris numeris, ac liberis, maxime dactylo, & pœone priore, cretico, anapesto, qui par est dactylo, licet ordine contrarius.

Initia versus, in ijs orationum non cõueniunt, licet Liuii hexametri exordio ceperit.

Dochimus quouis loco aptus est, modo semel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine Periodi. Cap. XLII.

IN extremo circuitu, duo, aut tres pedes sunt fere notandi.

Quos aut choreos, aut spõdeos, aut alternos esse oportebit: vel dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo maxime vsus est Demosthenes.

Pœona alterum cadenti orationi aptissimũ esse docuit Arist. quod & Cic. placet: sed aptiorem iudicat creticum.

Qui siue geminetur, siue spondeum præcedat, multũ decoris habet in clausulis: cui et optime iungitur Anapestus.

Est

Est etiam Dochimus stabilis & seuerus in clausulis.

Iambus trocheus, aut etiam dactylus proximus a postremo numerose concludit, si sit extremus choreus, aut spondeus. Sed male concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cum pro cretico postremus est dactylus: quia vltima breuis, an longa sit, non refert.

Sunt & aliæ clausulæ, quæ numerosæ concludunt, quas obseruauit Quint.

Clausulæ versus non conueniunt orationi: cauendũ est etiam ne verbis, plurimarum syllabarum, vtamur in fine, quod etiam in carminibus est permolle.

Cum ergo clausulæ maxime appareant, variandæ sunt, ne aurium satietate repudientur.

De media Periodo. Cap. XLIII.

SI primi & vltimi pedes fuerint modo iam dicto dispositi, medij poterunt latere: modo circuitus non sit breuior, quam aures expectent, aut longior, quam vires patientur.

Cauendum ergo est, ne verba pigra, aut longa sint, aut breuium contextu, sonum pene puerilium crepitaculorum reddant.

In medijs ergo sunt quidam conatus, qui leuiter interfistunt, vt currentium pes, etiam si non moratur, tamen vestigium facit.

Pœonem, dochimum, mediæ orationi aptum esse dixit Cic. in qua parte aliqui creticos, & bacchios laudat.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros trocheos & iambs inferamus: si lentius, spondeos: si moderatius, pedibus vtetur, qui breuibus & longis temperantur.

De his quæ suapte naturæ sunt numerosa. Cap. XLIIII.

QUÆ dicuntur interdum suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil factum est de industria.

Vt cum

Vt cum sunt casus in exitu similes, & cum paribus paria referuntur. Est enim Iudices, hæc, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum, &c.

Quod fit item referendis contrarijs: in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorum faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.

Cap. XLV.

IN primis, ne aperte verba traijciantur, quo melius, aut cadat, aut voluatur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia: sed verba iam probata & electa concinne coagmententur: dura enim inter se commissa potiora sunt inuicilibus.

His vitij declinatis, multa numerose componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multa quæ idem valent, ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maxime quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

НА В Е Т Periodus membra, minimum, duo, sæpe etiam tria.

Is ambitus mediocritatē habet, vt ait Cic. qui quattuor fere membris constat. Nam aures implet, nec breuior est, quam satis sit, nec longior.

Valt autem, vt e quattuor, quasi hexametrorum versum instar, quod sit, consistet fere plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aperta, vt intelligi possit, & non immodica, vt memoria contineari queat.

De nume-

De numero, qui est in membris: & cuiusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

IN oratione circumscripta est verborum comprehensio, donec tandem in clausula consistit.

Cum vero mēbratim dicimus, in singulis membris oratio insistit: quod in pronūtiando magnopere reficit spūm.

Vnde fit, vt oratio, quæ membris carpinus, longior multo esse possit, quam quæ constat circuitu.

Ita, vt aliquando ad 15, & 20. membra excurrat: Cic. pro Mil. Occidi, occidi non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tā debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet, & valet quam plurimum.

Spondeum hic Cicero vehementer commendat: nam, licet videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multo magis, & in membris: paucitatem enim pedum, grauitatis suæ tarditate, compensat.

In quo scribendi genere circumscripte, et in quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII.

IN historia, laudationibus, & toto gñe epideictico, siue demonstratiuo, delectationis causa cōparato, circūscriptio ne vtendum est; vt tanquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus, nec totum assumendum, ad cōtentiones & causas veras, nec omnino repudiandum.

Quia & satietatem afferret: & ab imperitis quale sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem: aufert humanum sensum actoris; tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quā adhibenda est interdum numerosa oratio: videndum est quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatius, vt fecit Cic. lib. 2. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris.

Est etiam apta procemijs maiorum causarum; vbi sollicitudine, miseratione, commendatione res eget.

†††††

Sæpe

Sæpe etiam in amplificanda re, funditur numerose & volubiliter oratio: quod tum valet, cum ab oratore iam obfessus est is, qui audit: quia iam fauet.

Hæc forma perorationes quidẽ includit; sed in reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cum supradictis locis ea vsi fuerimus tota dictio ad incisa & membra transferenda est.

Incisim autẽ & membratim tracta oratio, in veris causis plurimum valet, maxime cum arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas apte & copiose dicendi.

Cap. XLIX.

NUMEROSE dicendi facultas non est tanti laboris, quanti esse videretur.

Nec enim necesse est vt oratio dimetiendis pedibus, ac pendendis syllabis confenscat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio; vt ex tempore etiam numerosẽ dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimq; verba concurrunt, quæ mens statim dimittit, vt suo quodque loco respondeat.

Nam, si non nulli exercitatione, ex templo versus conficiunt, quãto facilius oratio soluta numerosa fieri poterit, cum nihil sit oratione flexibilis; vt facile sequatur quocunque ducas: veluti mollissima cera.

Neminem ergo pedum varietas conturbet, qui sponte sese offerent, modo exercitatio adsit: vt patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit apte dicere. Cap. L.

QUANTI momenti sit apte dicere experiri licet; si, aut cõpositi oratoris bene instructam collocationem dissoluas, permutatione verborum. Vt si periodum aliquam Cic. peruertas:

Aut, si alicuius inconditi, arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paululum commutato, in

to, in quadrum redigas:

Verum, compositè & apte sine sententijs dicere, infania est; sententiosè autem, sine verborum ordine, infantia.

Eloquens vero, qui dicẽdo, plausus, admirationes, & clamores mouere debet, ita debet dicere, vt ei turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summa industria comparare.

De tribus dicendi generibus. Cap. LI.

<i>Aliud dicẽdigenus desideratur</i>	{	In paruis	{	Nec solum variæ causæ varium dicendi genus effugiant,
		In modicis,		tant,
		In grauissimis.		Sed etiam eiusdem orationis diuersæ partes.

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus causis, & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

di gna in quib. perfectus debet florere orator.	{	Vnum sabrile, acutum, & tenue.
		Alterum vehemens, copiosum, & graue.
		Tertium interiectum, & quasi temperatum.

<i>Cũ tria sint orationis officia,</i>	{	Docere,	{	Subtile, in probando,
		Mouere,		Vehemens, in flectendo,
		Delectare,		Modicum, in delectando versatur.

Dẽt esse a vinculis numerorũ libera & soluta: Non tamen vaga, vt ingredi libere, non vt licentior videatur errare.

Diligentia et coagmẽtandi verba premitterenda est, & omnis insignis ornatus remouendus.

Ponentur tamen acuræ, crebraq; sententiæ; Ornamenta verborum & sententiarum, cum tropis verecunde parcaq; adhibebuntur.

Translationes poterunt esse crebriores, non tamen ita crebra, vt in genere amplissimo.

Genus temperatum, { Vberius est aliquanto, & robustius, quam humile, de quo dictum est.
 Summissius tamen, quam illud, de quo dicitur, amplissimum.
 Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt; plurimumq; est in hac oratione suavitatis.
 In hoc, verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum.
 In hoc genere nervorum vel minimum, suavitatis autem est, vel plurimum.
 Vim habet vel maximam: modo enim perfringit, modo irrepit in sensus, &c.
Genus amplum, & copiosum. { Hic orator defunctos excitabit, patriam loquentem faciet, aliquem alloquetur, &c.
 Hic amplificationibus extollet orationem, & vi superlativum quoque eriget, & per omnes affectus tractabit.
 His tribus generibus utetur orator. { Ut res exigit.
 Ne pro causa modo, Sed pro partibus causae.
 Huius tripartitae varietatis moderator, magni debet esse iudicij, ut possit quocumq; modo causa postulat, dicere. { Ad causas tenues, ut est causa pro Cecinna; summissum genus accommodabit:
 Ad graves, qualis est Rabirij, vehementes:
 Ad mediocres, ut est causa pro lege Manilia temperatum:
In ea de et oratio me, ad { Conciliandum, mediocre;
 Docendum, & probandum, subtile, & enucleatum,
 Ad movendum, grave adhiberi debet. { Est enim eloquentis proprium. { Parva summissese,
 Modica temperate,
 Magna graviter dicere.

Quæ

Variandæ est etiam dicendi genus pro ratione persona { Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit cuiusque auctoritas, fortuna, & nomen.
 Pro ratione locorum ac temporum.
 In omnibus est rebus videndum est, quatenus & magis offendit nimium, quam parum.
 Unde fit eloquentiæ fundamentum, sicuti & aliarum rerum, sapientia.

De Memoria. Cap. LII.

MEMORIAE inventor dicitur Simonides, qui obtrita convularum corpora, ex loco, qui quisque esset, discrevit.
 Quo facto notatum est, memoriam signatis animo sedibus ituari.
 Quod etiam quisque suo experimento credere potest: quia cum in loca post tempus redimus, remiiscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sit eloquentia pars. Cap. LIII.

LICET memoria sit eloquentiæ cum alijs artibus consistat artificiosa memoria oratoriæ pars existimatur.
 Nesciretur enim quanta vis eius esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.
 Non enim solum rerum, sed et verborum ordinem præstat, & propemodum infinita complectitur; ut potius audienti patientia, quam memoriæ fides deficiat.
 Non immerito igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoria. Cap. LIIII.

MEMORIAE artificium a veteribus traditum, constat { Locis, & Imaginibus.
 Qui volunt hanc ingenij partem excolere, de locis hæc observent: { Loca multa animo capiat spatiosa.
 Multa varietate signata, explicata medicis intervallis.
 Ut ædium fere magnarum, aut alterius artificij:
 Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut

da, vt sine cunctatione occurrant.

Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata his locis sunt commedanda, signis, quæ eorum memoriam excitet notata.

Loca quæ sumptis egregie commoditerq; notare oportebit, vt perpetuo herere possint.

Quæ fuerint scripta, vel cogitata, locis commendanda sunt, signis, quæ eorum memoriam excitent notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ. Cum memoria repetenda fuerit, ab initio loca recensenda sunt, & quod cuique credideris repetendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conseruat: & res ipsas, imagines notant.

Vtendum est imaginibus aliquid agentibus, & acribus, insignitis, quæ occurrere & celeriter percipere animum possint.

Quæ imagines pro rerum varietate subinde mutandæ sunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoria artificium. Cap. LV.

PRODEST memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diuersas complectendas.

At ad singula perpetuæ orationis verba perdiscenda, nihil fere prodest: quia singulorum verborum imagines memoriam mandare inuile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriam mandanda fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inuile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriam.

Iuuabit, iisdem, quibus scripseris chartis, ediscere.

Maxima tamen memoriam ars, est exercitatio, & labor.

Quau-

Quantum studio naturaq; valeat memoria, multorum exâplo, vt Themistoclis, Mithridatis, & Cyri constat.

De Pronuntiatione & eius utilitate. Cap. LVI.

VT pronuntiatio a voce, ita actio, a gestu dicitur.

Quæ vna pars in dicendo dominatur.

Sine qua summus orator esse in numero nullo potest: mediocris, hac instructus, summos sæpe superauit.

Vt merito Demosthenes huic parti primas, secundas, & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quædam corporis eloquentia.

Est autem in duas distri-
tes. sicut

Voce, quæ aures mouet Gestum, qui oculos	} Per quos duos sensus om- nis ad animum penetrat af- fectus.

De Voce. Cap. LVII.

VOCIS mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce mouentur.

Vt cunq; ergo orator se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum.

Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebro incidens.

Miseratio & mœror, flexibile, plenum, interruptum flexibili voce.

Metus, demissum, hesitans, abiectum.

Vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effusum, lenè, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Molestia, sine commiseratione, graue quiddam, & vno pressu, ac sono obductum.

Ac quidè vocis bonitas optanda, sed tractatio in nobis est.

Prius ergo orator, variabit, & mutabit, omneq; sonorum intendens, tum remittens, prosequetur gradus.

Nec

T A B V L Æ

Nec modo in diuersis rebus, sed et in iisdem partibus iisdemque affectibus, quosdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cum gratia prebet, ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu. Cap. LVIII.

VOCES subsequi debet gestus, & animo, simul cum ea, parere.

Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit.

Status erit erectus, & celsus.

Rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, & rara.

Nulla mollicia cernicum; nullæ argutiæ digitorum.

Truncus magis toto se orator moderabitur, & virilium flexione.

Brachij porrectione, in contentionibus; contractione, in remissis.

Pedis suppositione in contentionibus, aut incipientibus, aut finiendis.

Sed in ore sunt omnia: in quo, dominatus, est oculorum: quoniam omnis actio est animi, & imago animi vultus est, indices oculi.

Hæc vnica pars corporis, quot animi sunt motus, tot significationes & commutationes potest efficere.

Nō est oris species nimis immutanda: ne, aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur.

Oculorum igitur remissione, coniectu, hilaritate motus animorum significabimus apte cum genere ipso orationis.

Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Finis Tabularum Libri Tertij.

Laus Deo Opt. Max. & B. Virgini Annunciatæ.

D E A R T E 2
D I C E N D I
L I B R I D V O :

In quorum vno de Rhetoricæ natura & causis, in altero vero de partibus copiose accurateque disputatur.

Auctore Ludouico Carbone a Costaciaro, Academico Parthenio, & Sacræ Theologiæ in Almo Gymnasio Perusino olim publico professore.

C V M P R I V I L E G I O .

VENETIIS, M. D. LXXXIX.

Ex Officina Damiani Zenarij.